لێکۆڵینەوە

شیعر وا خۆی دەگێڕێتەوە

سەڵاح حەسەن پاڵەوان

بەشی یەکەم

پێش ئەوەی هیچ شتێک بڵێم و زمانم دیواری بێدەنگی بشکێنێ، شیعری سرووش، (شەوی ڕۆحە تاریکەکانی) سان خوان دی لاکرۆسم وەبیر دێنێتەوە، سیحر و بێدەنگی بۆرخیسم دەخاتەوەیاد، کتێبێک لە ناخەوە سرووشی هەڵگرتوە ، لە ڕوخسااریدا خەونێکە و خۆی دەگێڕێتەوە.

وێنەی ئەو خەونە وێنەی شیعرمان بۆ دەگێڕێتەوە، موچڕکەیەک لە ناخمان دروست دەکات و لە رۆحماندا مانا و سۆز دەخولقێنێ، لە میانەی تەنیایی خودەوە لە سنووری شیعر نزیک دەبینەوە،

دەبینە ئەستێرەیەک بەسەر درک و داڵ و لمەکانی تەنیایی بەدوای نهێنەیەکانی شەودا دەگەڕێین. وێنەی ئەو خەونانەی ناو شیعرەکانی گێڕانەوە لە جیهانی بێدەنگیمان نزیک دەکەنەوە، لە مەملەکەتی پڕ سیمبۆلئامێزی شیعرەکانی ناو دنیای (خەون وا خۆ گێڕایەوە) بەچاوەڕوانی ئاشنا دەبین، بە چێژ. بە شاگەشگەبوون، بە سیحری هەموو ئەو ڕەنگ و فیگورانە ئاشنا دەبین کە باس لە سەمفۆنیای خۆبەدەستەوەدان و شکۆداری دەکەن، هەر لەو جەنجاڵی شیعرییە و تەمتومانی هارمۆنیادا سەمایەکی دانسقە دەبینین، تێبینی دەکەین کە شیعر لێرەدا تەنیا چڕکردنەوەی زمان و فۆنیمی دەنگ و ئاماژەی ڕەها نییە، تەنیا زمانی ئازاراوی و چەپاندن نییە، بەڵکو جیهانێکە لە بازدان و تێپەڕاندن، ئەمبەر و ئەوبەرکردن، هاتن و چوونە لە ناوان زەمەنی بێدەنگی و دەنگدار، شەوی خەون و خەیاڵ تا ڕۆژی نائومێدی و چاوەڕوانی.

لێرەدا لەم دیوانەدا شیعر تەنیا لە سنووری زمان و مانادا ناوەستێ، لای (سەباح ڕەنجدەر) شیعر پرسیاری ئەو وەڵامانەیە کە باس لە ژان و بێدەنگییەکان دەکەن، ئەو هەستانەی سووتان و بەسەرهاتی ڕۆخ و کەنارەکان دەگێڕنەوە، باس لە تەنیایی ئەو دوورگانە دەکەن کە پڕن لە مرۆڤی تەنیا و مەرگاوی، شیعر لە لای ئەو و لە دنیای ئەودا تەنیا زەمەنێکە بەرەو تێکشکاندنی مەرز و تابۆکانی سەرەتا و کۆتایی دەڕوا. شیعر لێرەو لەم دیوانە و لە ناو دنیای تایبەتی وشەکاندا باس لەو هێزە ناوەکییانەی ڕۆح دەکات، شیعر لێرەدا نیشاندانی دژایەتیەکانە، ئەوەی ئەم شیعرانە لە مێژووی پڕ شیعرماندا جیادەکاتەوە تێکشکاندنی زمانە، تێکشکان بە مانا بەخشینی مانا ئەو کاتە کە زمان تێکدەشکێ لێرەدا لە (خەون وا خۆی گێڕایەوە) دەبێتە مانا.

گرفتی مەزنی شیعر، گەڕانە بەدوای مانادا، بەمەبەستی گەیشتن بە بەهاو توانا هونەریەکانی خۆی، ئەم گرفتە لای (سەباح ڕەنجدەر)،بووە بە شتێکی ئاسایی و هەمیشە پرسیاری بەردەوام دەورووژێنێ، لە مێژووی شیعری ئەمدا ساتەکان بە چرکەو تەنیاو بوون ناپێورێن، بوون ئەوە نییە کە تۆ هەبی و هەناسە بدەیی و مانایەکی ژیانت هەبێ، بوون ئەوەیە کە بزانی چۆن پرسیارو وەڵامەکانی شیعرو ژیان دەخوێنیتەوە، بزانی چۆن ئەو سنوورانە دەستنیشان دەکەی کە سنووری ناوان مەرگ و بوونتن.

ئێمە لە (نالی)ەوە فێری گەمەو وازیکردنی وشە بووین و لە (گۆران)ەوە مۆدێرنی شیعری فێربووین. لە شێرکۆ بێکەس)ەوە لە شێوەکانی شیعر گەیشتین، بەڵام ئەوەی لە (سەباح)ەوە فێری دەبین، گەمەکردنە بە زمان، گەمەکردنێک سەرچڵانە و تاکتیکخوازانە، گەمەکردنی ناوان بەهاو مانایە، گەمەکرنە بە هەموو مەوداکانی سادەی شیعر، ئەم گەمەکردنە هەروا گومەکردنێکی منداڵانە نییە، گێڕانەوەی چیرۆکی ئەو بەسەرهاتانەن جارێک لە واقیع و جارێک لە ناواقعیدا دەژین، قوڵبوونەوەیە بە ناو یاقووتی زمان و ڕەهاکردنی لەو سادەیی و ئاساییەی کە تێیدایە، هەوڵ دەدا زمان لە ناو شیعردا زمانی ڕەهابوون و تایبەت بێت، شیعر لە پێناوی زماندا دەنووسێ نەک

زمان له پێناوی شیعردا ئەمەش نهێنییە سەرەکییەکانی بوونی شیعری (سەباح رەنجدە)رن.

سروشتی نووسین لەو ئاستەدا ناوەستێ کە تەنیا نووسین بێ لە پێناو نووسیندا، یان گێڕانەوە بێت لە پێناو گێڕانەوەدا، هەر ئەمەش وای کردووە، کە زۆربەی بەسەرهاتەکان باس لە تەنیایی و مەرگ و خەون و رابردوو و دەسپێکردن بکەن، سروشت و خەسڵەتی گێڕانەوە لە ناو شیعری سەباحدا خەسڵەتێکی سیحرئامێز و مەرگزاو و خەواڵووی هەیە و پەیوەستە بە ئایندەو رابردووەوە ئێسای تەنیا بۆ دەسپێکردنە نەک بۆ ئێستا، لە ئێستادا شیعر دەبێتە سەردەمی بێ زەمەن، سروشت و خەسڵەتی گێڕانەوە لە ناو شیعری سەباحدا خەسڵەتێکی سیحریان هەیە، ئەم سیحرە لە سێ حەقیقەتی سەرەکیدا خۆی حەشارداوە، :

یەکەم: زمانی شیعر لە ناوان سۆزو مانادا گەمە دەکات.

دووەم: مانا لە هەندێ کاتدا جێ پێی سۆز لەق دەکات.

سێیەم: زمان و گەمەی زمانەوانی وا دەکەن تێکستەکانی ناو کتێبی (خەون وا خۆی گێڕایەوە)، کە فرە مانایی شێوازێکی زاڵ بێت. هەر بۆیە لە لێکدانەوەی شیعری خەونەکان هەست بە بوونی مانایەکی زۆر دەکەین، زۆربەی ماناکان رەگێکی تایبەتیان هەیە، ئەم مانایانە پەیوەستن بە مێژوو، سۆز و مانا هەمە چەشنەکانەوە.

کاتێ کە شیعر نەتوانێ بەسەرهاتی مێژوو بێت. ئەوە دەتوانێ ببێ بە مێژووی خۆی، ئەمەش ئەو شتەیە کە ئێمە لە ناو زۆربەی زۆری رووداوەکاندا دەیبینین، شیعر ململانێی وشەیە، ململانێی ناوان سۆزو مانا، وەرگیراوو لە جیاتیدانان شێوەیەکن بە مەبەستی دووبارەنەکردنەوەی ئەو مەبەستانەی کە نابنە سەرتایەک بۆ لێکدانەوەو بیرکردنەوە، ئەمەش وا دەکات کە بەشێکی زۆری ئەو شێوازانەی کە وشە پێکدێنین بەشدار بن لە مەسەلە بنەڕەتیەکانی مانا وسۆز.

ئەوەی بە وردی لە مێژووی وشەو شیعری ئەم شاعیرە وردبێتەوە، بۆی دەردەکەوێ کە شێوەی مامەڵەکردنی شیعریانەی ئەم شاعیرە وایان کردووە سەرەتاو کۆتاییەکان بەشێک بن لە پێکهاتنی مانا، گەمەکردن بە وشە بەو مەبەستە نییە تا ماناکان ئاوەژوو بکرێنەوە، گەمەکردن بە وشە لە پێناوی دووبارە داڕشتنەوەی وشەیە، بۆچوونێک هەیە دەڵێ لە پشت هەر وشەیەکەوە ژمارەیەکی زۆر مانای شاراوە هەیە، بەڵام دەبێ ئەوەش بووترێ کە مانا تەنیا بە گەمەکردنی وشە نایەتە دی، بەڵکو دەبێ کە وشە بتوانێ سەرچاوەیەک بێت بۆ چوونە ناو جیهانی وشەوە، واتە سەرچاوەیەک بێت بۆ ناسینەوەی بنیادەکانی پێکهاتنی بەسەرهاتەکان، کەواتە ئەرکی سەرکی لە تێکشکاندنی ماناکان مەبەستێکی تەکنیکی و زمانەوانی و داهێنەرانەی لە پشتەوەیە، ئەو هەر لە خۆیەوە هەڵناستێ بە تێکشکاندنی مانا، بەڵکو مانا دەبێتە بەشێک لە پێکهاتەی ئەو، مانا دەبێتە سەرچاوەیەک بۆ دووبارە کردنەوەی ئەو پرسیارانەی کە نەکراون، ژمارەیەکی زۆر لە

بەسەرهاتەکان بۆ ئەوە نانووسرێن تەنیا بەسەرهات بن و بەس، بەڵکو بۆ ئەوە دەنووسرێن، کە سەرەتاو کۆتایی بن و شێوەیەک بن لە دووبارە تێکشکاندن و هەڵوەشاندنەوەی وشە، ئەمەش بۆ خۆی پرسیارێک دەورووژێنێ. ئایا ئەم هەموو وردەکاریە لەگەڵ شیعردا لەپێناوی چی؟ بۆچی ئەو هەموو گەمەیە؟ ئایا ئەمە مەبەستێکەو لە پشتیەوە داهێنان خۆی حەشارداوە، یان شێوەیەک لە گەران بەدوای زمانێکی نوێ و شێوازێکی نوێ لە نووسیندا، یان گەڕانە بە دوای ئەو کون و کەلەبەرانەی کە مێژووی شیکردنەوە نەیگرتۆتەوە؟

مانا لە پشتەوەی زمانە

هەرکەسێ بەوردی لە ناو کونج و بناوانی بنیادی شیعریدا بگەڕێ و گەردشێک بەناو زمان و لێکدانەوەی شیعریدا بکات، بۆی دەردەکەوێ کە ئەم کەسە مامەڵەکردنی لەگەڵ تێکستدا، لە سنووری میتافۆرمەوەیە، کۆنتێکستەکانی شێوەیەکن لە دەقئامێزانبوونی ئەو تێکستانەی کە وەک فۆرم لە زۆر کاتدا دووبارە دەبنەوە، مێژووی دووبارە بوونەوە لە ناو قەسیدەکاندا بێزارکەر نین، ئەوەی کە خوێنەر بێزار دەکات، دەوڵەمەندی زاراوەو وشەو دەستەواژەکانن، فەرهەنگی خوێنەری ئاسایی و خەڵکی سادە دەرەقەتی شیکردنەوەی ئەو هەمووە نایەت، لە زۆر کەلێن و درزەکانی مانادا ئەوانەی دەیانەوێ مەبەست بگەیەنن وشە نین، یان سەرچاوەیەک بن بۆ دروستکردنی ئایدیاو بۆچوون، بەڵکودیوەکەی تری وشەکان مرۆڤ بۆ حەقیقەتی مانا رادەکێشن، شیعرەکان ئە گەرچی هەواڵی مۆدیرنیزم و پاش مۆدیرنیزمی دەدەن و لە هەندێ کاتدا دەگەنە ئاستی سوریالیزمی و پۆست سوریالیزمی، بەڵام بەراستی ئاشنایی و نزیکبوونی شیعرەکان و دەوڵەمەندی ماناو وشەو خوازیارو مەجازەکان ئەوەندە لە شێوەی کلاسیکییەوە نزیکن کە باوەڕناکرێت، (مەحوی)ەک بۆ وەسفی بێهوودەیی ژیان پەنا بەرێتە بەر شیوەن و سۆزو بێ ئەمەکی ژیان و پاڕانەوە بە مەبەستی پاقژبوونەوە لە گوناهەکانی دنیا، تەنیا وێنەیەکە سەر بە زەمەنێکی تر، ئەوەندەش جیاوازی نییە لەو وێنانەی کە ئەمڕۆ و لەم سەردەمە لە (خەون)ەکان لای (سەباح رەنجدەر) باس لە بەسەرهات و بێهوودەیی ژیان و نزیکبوونەوەو پاڕانەوە بۆ نزیکبوونەوە لە ژیان دەکەن، ئەوەی کە زیاتریش ئەو نوێخوازی و شێوازە تایبەتییە و کلاسیکییەی لێک نزیک دەکاتەوە، یاری و گەمەکردنە بە وشە، گەر لای (نالی) لەب و قەدو زوڵف ببنە مەتەڵێک و دەرئەنجامەکەی ماچ بێ، ئەوە لە ناو شیعری خەون وا خۆی گێڕایەوە، برێکی زۆر پویزڵ هەن کە شتی سەیرو سەمەرەو مانای حەقیقەت و ژیان بەدەستەوە دەدەن، نەک ئەمەش سنووری مانا تەنیا لەوەدا ناوەستێ کە گەمەکردن بە وشەو کۆکردنەوەی وشە تەنیا لە پێناوی بەخشینی مانا بێت، بەڵکو هەندێ کات لە پشتەوەی زمان، مانای سەیر دەبینین،.

زمان شێوازێکە بۆ گەیاندن، بەڵام لە خەونەکاندا زمان تەنیا رەش و سپی سەر کاغەز نییە، لەو

شـیـعـره درێژەدا زمـان هـەوڵ دەدات پەلی خـوێنەر بگرێ و بە ناو ژیان و چالاکی و زەحـمـەت و خۆشـیدا پیاسـەی پێ بکات، نەک ئەمـەش هەوڵ دەدات پەیوەندیە لە ناوان ئەو زمـانە ئاسـاییـەی گـوندو ژیان و شـەقام و سـادەییـدا بنیـاد بنێ، تا بتـوانێ ئەو هەمـوو مـانایانە لە پشـتـەوەی ئەم زمـانانـەدا بدۆزێتـەوە، واتە لە نـاو ئەو زمـانـەدا رووبـارێک مـێـژوو هەیە بەردەوام مـانـای نوێ دەدۆزێتـەوە، بەردەوام هـەوڵ دەدات پردی ناوان مـاناکـانی ئێـسـتـای حـازر بەدەست و مـاناکـانێ پشتەوە زمان بدۆزێتەوە، واتە سۆسیۆریانە، مانای شاراوەی پشتی زمان بدۆزێتەوە.

ئەمـە سـەرەڕای ئەوەی کە وردەکاریـەکان نابنە هۆی شـێواندنـی وشەو رسـتـە، تەواو لە کۆمـەڵێ پارچەی کەشتی تەواو دەچێ و خۆی دەخاتە بەر دەستی کارامـەیەک تـا پێکیانەوە ببەسـتێ، ئەم بەستنە تەنیا بە خودی شاعیر ناکرێ، شاعیر نایەوێ کەشتیەکی تەواوی حازربەدەست بخاتە ناو کەناری دەریاو ئەرکی مرۆڤیش تەنیا ئەوە بێت کە سەرکەوێ و گەشتەکەی دەست پێ بکات، نەخێر ئەوەی تێبینی سـەرتاپای مێژووی شیعری سـەباح رەنجدەر بکات بۆی دەردەکەوێ کە شـاعیر، بە پێی تیـۆری یاکـۆبسن شـیـعـرەکـانی دادەڕێژی، بێگومـان هـۆشـمـەندی و نـاهـۆشـمـەندیەک لەم داڕشـتـنەدا هەن، واتە پێش ئەوەی شـیـعـرەکـان لەدایک بن، پەیام و زەمـینەی پـەیام و گـویندەو سـیـمبوڵ ئامادەیە. هـەروەها زەمینـەی بوونی ئەو پەیامـەش ئامـادەیە، پەیوەندی لە ناوان شـاعیرو خـوێنەر پەیوەندی مـەتەڵ و هەڵهێنانە، ئەو شـیعرەی کە دەوترێ زەمـینەی ئەو دەلالەتانەی لایە کە خوێنەرەکەی دەیەوێ، بۆیە پەیوەندیەکە دەچێتە ناو قاڵبی وتنی نهێنی و ئاشکراکردنی نهێنی.

ئاشنابوونی مانا لای شـاعیر وا دەکات شیعر لەگەڵ وتیندا مانایەک دروست بکات، ئەگەر زمان وەکو سەمـایەک بە ناو مەیانی خۆشەویستیدا تێپەڕێ، ئەوە مـانا لەو مەیانەدا چاوەکانی بڕیووتە جـووڵە و بزووتنەکـانی شـیـعـر.بە پێی سـیـسـتـەمی هیـگڵی ئەدەب دەکـەوێتـە دەرەوەی سنووری سیستەمی زمان، کەواتە مانا شیعریەکان لەم قەسیدەیەدا دەکەونە دەرەوەی سنووری شیکردنەوە، بەڵام ئەوەی زیاتر وای کردووە شیعرەکانی ئەم شاعیرە تا رادەیەک بە زیندوویی بمێنێتەوە جێ پێ هەڵگری سروشتن، سـروشـتـخوازی لە گێڕانەوەو وتن و داڕشـتن، واتە سنووری بنەڕەتی شـیـعری تێکنەشکاندووە، تێپەڕیووە لەو سنوورە، زۆربەی زۆری ئەو جومگانەی شیعرەکانی پێکەوە پێ گرێ دەدات جومگەی مانای پشتەوەی مانان.

مانا لێرەدا تەنیا وەڵامدانەوەیەک نییە بۆ ئەو نهێنیانەی کە لە پشتی وشەوە خۆیان حەشارداوە، بەڵکو مـانا لێـرەدا راپەڕینی وشـەیە، کـاتێ کـە شکلۆفسکی دەڵێ : شـیـعـر راپەڕینـی وشـەیە، مـەبەستی لەو شیعرانەیە کە گەمـە بە مـانا و مەبەستی وشەکان دەکەن، ئەو مانایانەی شـۆڕش و کـوودەتا لە نـاو زمـانـدا بەرپادەکـەن، زۆربەی زۆری ئـەو شـیـعـرانەی ئەمـڕۆ دەیانخـوێنییـەوە لەم شۆڕشە بێ بەشن، ئایا بۆ؟ لەبەر ئەوەی وشـەکان هـەر لە قاڵبی وتن و ئیقاعی ئاسـاییدا دەمێننەوە و ناتوانن ببنە پردێک بۆ بەرپاکردنی کودەتای زمـان، هەروەها پەیوەندی زمـانەوانیـان لە سنووری

وشـە و رستـەو دەسـتەواژەیی ئـاساییدا ناچێتەدەرێ، ئەمـە سـەرەڕای ئەوەی کە ناتوانن پەیوەندی بن، پەیوەندیەکی پتـەوی ناوان کێش و مۆسـیـقـا و شـیـعـریەت، شـیـعـرییـەتی وشـە شـیـعـریەتی ئەو زمانەیە کە دەیەوێ لە شێوەی ئاسایی بچێتە دەرێ، چوونەدەرەوە لە شێوەی ئاساییەوە بۆ شێوەی شیعری رەسەن ئەو هەوڵەیە کە شیعر دەیدا بە مەبەستی بەرپاکردنی کودەتا.

ئەو کاتە مانا دەتوانێ ببێتە شیعر ئەگەر مانایەکی سیحرئامێز بێ، زۆربەی ئەو هەولانەی بۆ مانەوەی شیعر لە سنووری مانا و هارمۆنیدا دراون نەیانتوانییەوە ئەو سنوورە بشکێنن، هەروەها شیعری کوردی لە پاش شیعری کلاسیکی و برێک هەوڵی تازەگەری و مۆدێرندا لەو ئەزمـوونەدا سـەرکـەوتنی گـەورەی بەدەست نەهـێناوە. ئاشکرایە ناتوانرێ ئینکاری ئەو راسـتـیـە بکرێ کـە ژمارەیەکی زۆر لە بنیادی شیعری پابەندن بە چۆنییەتی رەهابوون لە کۆتی زمانی ئاسایی، ئەگەر لەسـەدەی هەژدەم و نۆزدەمدا تەمـاشا بکەین دەبینین زمانی ئاسـایی و زمـانی شـیـعـر هەرچەند لەیەک دووربوونێکی فراوان لە ناوانیاندا هەبووە، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا زمانی شیعر جەماوەریەتی مەزن و بەرفراوانی خـۆی هەبووە، واتە شـیـعـر توانیـویەتی بەشـێک بێت لە بیـرکردنەوەو چێژی خـەڵکی سـادەو بازاری، لە زۆربەی گـوندو شـارو شـارۆچکەکـانی ئەو سـەردەمـە، ژن و پیـاوی جووتیـارو کرێکارو نەخوێندەوار هەبوون کە شیعری مەزنانی:(وەک مەولەوی و خانی و فەقێی تەیران و جزیری)یان لەبەر بووە، ئەم نزیکبوونەوەیە پەیوەندی نهێنی ناوان زمان و ئیقاع و مانایە، واتە هەستی شیعری مامەڵەکردنێکی ئیقاعی و ریتمخوازانەی لەگەڵ شیعردا کردووە، واتە شیعر توانیـویەتی ئەو سنوورە دەسـتنیـشـان بکات کـە لە خـەڵکی نزیک دەکـاتەوە، بە بێ ئەوەی بەهاو سـەنگینی وشەو نـەزم و خوازیاری و مەجازیەکانی شیعری بدۆڕێنێ، واتە شیعر توانیویەتی ئەو سنوورانە بدۆزێنێتەوە کە بەرەوە دەرەوەی حەزەکانی خۆی دەریدەپەڕێنێ. نهێنی ئەم حەزخوازی و پێشـوازیە لەوەدا بوو کـە مـامـەڵەکـردنی شـاعـیـران لە سنووری مـامـەڵەکـردنێکی یەک مـەودابیدا نەبووە، بگرە فرە مەودایی شیعری و فرەتوانایی شاعیران تەوژمێکی بەخشیووە بەشێوەی شیعری و توانای شیعری، یان بە پێی بۆچوونی ئەرستۆ زمانی ئیحایی و زمانی شیعری ببوون بە یەک. زۆربەی سـەرچـاوەکانی ئەو شـاعـیـرانە لە دەرەوەی توانـای خـۆ بوو، بەلام بابەتی و مـەبەسـتـەکـان تەعـبـیری رۆحـی ئەوان بوو، هەر ئەمـەش بۆ خـۆی وای کـردوو کە زمـانی سـادەی خـەڵکی لە ناو زمانی پڕ چڕو پڕی شاعیردا رەنگ بداتەوە.

شـێـوەی ئەوان بریتی بووە لە داڕشـتـنی زمـانی دەسـتـەبژێر لەلایەک و لە لایەکی دیکەشـەوە پاراستنی هێزی شیعری و توانای هونەری و دەوڵەمەندکردنی توانا دەروونییەکانی شیعر بەو زمانەی کە زمانی خەڵکی سادەیە. ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە سوودوەرگرتن لە فەلسەفەو مەنتیق و رۆح و سیاسـەتیش شـێوەیەک بوە لـە دووبارە گێڕانەوەی ئەوە ی کە پێی دەوترێ شیعر لەوێوە بۆ ئێرە.

بۆیە لێرەوە دەتوانین بڵێین شیعری سەباح ڕەنجدەر وەکو شاعیرێک لە زۆر ڕووەوە نزیکترە لە ئەزموون و تواناو نهێنی ئەو شێوەی کە لە سەرەوە ئاماژەمان بۆ کرد، واتە هەوڵدانەکانی ئەو لەگەڵ مانادا هەوڵدانی ناوازەو دوورەدەستو خۆجیاکەرەوە نییە، ئەزموونێک نییە تەنیا بەدوای ئەزموون لە پێناوی ئەزمووندا بگەڕێ، بەڵکو ئەزموونێکە دەیەوێ ئەو تەلیسمانە بشکێنێ کە تا ئێستا نەشکێنراون، شیعر تایبەتمەندی نییە لە پێناوی دوورکەوتنەوە لە دنیای سادە و زمانی ئاسایی و گرفتە ئاساییەکان، بەڵکو لە ناو شیعری ئەودا یەکێتیەک هەیە، ئەو یەکێتیە سەرچاوەکەی لە بوونی یەکبنیادی و فرەمانایی و سۆسخوازیە. هەرچەندە ئەو بە هەوڵەکانی جەخت دەکاتە سەر یەک مانایی و فرەلێکدانەوەیی، بەڵام لە پشتەوە هەر ڕستەیەک لێکدانەوەیەکی قووڵ ئامادەیە ئەم لێکدانەوەیە دەتوانین بە زۆری لە کارە سەرەتاییەکانی ئەودا بەدی بکەین.

کاتێ کە شیعرەکانی ئەو لە ناو دنیای شیعری کوردی لە پاش (ڕوانگە)و شاعیرانی هەشتایەکان و هاوکات لەگەڵ (پێشڕوان) و نوێخوازانی (هەولێر) لە دەرگای شیعری کوردیان دا، کەس گوێی لە ترپەی دەرگاکەی ئەو نەبوو، بەهۆی ئەو هەموو گارە گارو هاژە و وژەی دەوروبەری گوێی شیعری کوردیان گرتبوو، شتێکی ئاسایی بوو ئەگەر ئەم دەنگە و هاودەنگەکانی ئەمیش دەنگی خۆیان و دەرگاکانیان دەنگدانەوە نەبێت.

ئەو دەرگایانەی کە ئەوان هەوڵی گوتنیاندا لە ڕووی فۆرم و ناوەڕۆکەوە کودەتاییەکەی شکولۆفسکی لە خۆ گرتبوو، یان هەوڵی تێگەیشتن بوو بۆ ئەو تێکستانەی کە هێشتا نەوتراون. مامەڵەکردن لە پشتەوەی ماناکان بۆ ئەوە بوو تا دیوی ئەودیوی شتەکان ببینێ، (سەباح ڕەنجدەر، ئەحمەد شاملۆ) ئاسا لە پشتەوەی پەنجەرەیەک وەستاوەو زەرەباتی دڵۆپە باران بەدیوی ئەو دیوی پەنجەرەکانەوە ناهێڵن هیچ دیمەنێک ببینیێ ئەوەی هەوڵی بینین دەدا لە واقیعدا دواجار لەناخی خۆیدا دەیدۆزێتەوە، گەڕانیی شیعری لای ئەم زاتە گەڕانی سۆفیەکە بەدوای بوونی ڕاستی خوادا دەگەڕێ، گەڕانی ئەم گەڕانی حەقەیەکە بەدوای ئەنالحەقی وشەدا، هەروا بە سانایی دەست بە پشکنین ناکات، بەڵکو نەخشەو هەوڵی قووڵی خۆی هەیە، سەرەتا لە وشەوە دەست پێ دەکات و پاشان تێما و دواجار بەدوای بنیاد، لای ئەم بنیاد دواویستگەیە کە لێی دادەبەزێ، مانا لە ناوان وشەو تێماکانەوە سەردەردێنێ، کەسێکە سیمیولۆژیای زمان وای لێ دەکات، لە هەر دەنگ و ژێ دەنگ و بزوێنێکدا مانایەک بخوڵقێنێ، زمانی ئەم سنووری خودی زمانی ئاسانی دەبڕێ و زۆرجار لە ناوان ماناکانی دووەمدا خۆێ دەدۆزێتەوە.

ئەوەی توانای شیعری ئەم شاعیرە لە ڕووی ماناوە لە کەسانێکی تر جیادەکاتەوە، گەمەکردنە بە مانا، گەمەکردنە بە حەقیقەتی زمانەوانی وشەکان، وشە لە یەک شوێن و لەیەک مانادا قەتیس نابێ، پەل دەهاوێ و لە زۆربەی زۆری مەیانەکانا بۆ خۆی مانایەک هەڵدەبژێرێ، ئاو لە شوێنێک ئاوە، لە شوێنێکی تر توینێتی و مەلەوانی، لەولاتر لافاوو مەترسی و بارانە، لە ناو لابوورەکانی

خۆشەویستیدا دەبێتە گەردیلەو دوو هەناسەو بەرزبوونەوە، لە زمانی جوتیاراندا خێرو بەرەکەت و لە ئاسمانی تاوستانی گەرمیاندا تەسکینی و لە ئاماژەی عەشقبازاندا دەبێتە شەهوەت. ئاو لەو سنوورەدا ناوەستێ کە تەنیا ژیان و مەرگ بێت، بەڵکو دەشبێتە وێرانکردن، جار جار لە چاوی سەندبادەکان و گەرۆکەکاندا دەبێتە سەفەرو گەشت و بەردەوامی، تەنانەت راوچیژ وەکو تیناوتی سەیری ئاو ناکات، جار جار ماسییەو دواجاریش دەبێتە بەرەکەتی خوا.

کەواتە فەلسەفەی هەڵبژاردنی وشە لای (سەباح رەنجدەر) فەلسەفەی بەرفراوانییە، ئەگەرچی هەندێ جار بەوە تاوانبار دەکرێ کە زمانی ئەو زمانی تایبەت و فەرهەنگی تایبەت و شێواندنی زمانە، بەڵام ئەگەر بە وردی شیعرەکانی بخوێنرێتەوە، هەست دەکرێ کە ئیستاتیکای وشەو مانا لە یەک کاتدا شانبەشانی یەکتری دەڕۆن، لە هەمان کاتدا خاوەنی تایبەتمەندی و وردەکاری خۆیانن، ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە تەنیا رستەیەک و وشەیەک بەرووت و پەتی مانای گشتگیر نابەخشن و پێویستیان بەوەیە کە پێکەوە کۆببنەوە، کۆبوونەوەیەک تا بتوانن سەرچاوەیەک بن بۆ بەخشینی مەودایەک بە چاو لە خوێندنەوەو پێنکهێنانی مانا.

بۆ ئەوەی زیاتر لە وردەکاری ئەو شتانە بگەین کە لە ناوان رستەو وشەو دەستەواژەکاندا خۆیان حەشارداوە دەبێ ئاشناییمان بە فەرهەنگی زمانەوانیدا هەبێت، کە ئەمەش مەسەلەیەکە پاشان بە وردو درێژی و بە نموونەوە قسەی لەسەر دەکەین.

دەوڵەمەندی وشە تەنیا بە ئاسانی دەوڵەمەندی بە شیعر نابەخشێت دەبێ رەگەزو ستوونە بەهێزەکانی دی هەبن، بە مەبەستی لێکدانەوەو تێگەیشتن لە ماناکان، بۆیە کاتێ کە دەڵێین دەوڵەمەندی وشە لە پاڵ ئەمەشدا بەکاربردنی ئەو دەوڵەمەندیەش کارێکی گرنگە، زۆربەی زۆری ئەو هێزەی کە زیاد وا دەکات شیعرییەت لە ناو تێکستەکانی ئەم شاعیرەدا ئامادە بێت، تواناو هێز بەکارهێنانی ئەو توانا زمانەوانی و فەرهەنگییە. (لەگەڵ ئەوەشدا دەبێ ئەوە بڵێین کە لە هەندێ ئەزموونی سەرەتایی ئەم شاعیرە، شێوەیەک لە ناهۆشمەندی بەدی دەکرێت لە بەکارهێنانی زماندا، ئەم ناهۆشمەندیە بە سلبی بۆی گەڕاوەتەوەو بووەتە هۆی دۆڕاندنی ژمارەیەک لە خوێنەرانی)، بەڵام ئەم حاڵەتە لە ئەزموونە نوێیەکانیدا کەمتر بەدی دەکرێت، کە ئەمەش بۆ خۆی بۆ ئەو گۆڕانکاریە رۆشنبیریە دەگەڕێتەوە کە شاعیر لە ناو بنیادی شیعری خۆیدا ئەنجامیداوە. بێگومان دەبێ ئەوەش بووترێ کە شاعیر زیاتر خاوەنی توانایەکی زمانەوانی شیعری لۆکاڵیە، بەهۆی خوێندنەوەو کاریگەربوونی بە شیعرو شاعیرانی کلاسیکی و تازەگەرو نوێی کوردی. کەواتە نهێنی هێزی ئەو زمانە سەرچاوەکە ناوەکییە تا دەرەکی، ئەمە سەرەڕای بوونی پەیوەندیەکی ئاسۆییانەی ناوان زمان و دەنگ.

توانای خەیاڵ تەنیا لەو سنوورەدا ناوەستێ کە تەنیا ئاوڕدانەوەیەک بێت لە سێبەرو سەراب و

تارمایی و خەونەکانی عەقڵ، بەڵکو مەودای لێکدانەوە لەوەش زێدەتر دەڕوا تا دەگاتە ئەوەی کە خەیاڵ دەگۆڕێ بۆ مەودایەک لە لێکچوواندن و وێنەو مەجاز، وێنەکان تەنیا ئەوە نین وێنەی ئاسایی بن، بەڵکو ململانێن لە ناوان شتە هەستیدارەکان و بێ هەستەکان، هەندێ کات لێکچوواندنی وێنەکان لای ئەم شاعیرە دەبنە هۆی جێگۆڕکێکردنی شتەکان لەگەڵ یەکتری، ڕۆحدارەکان دەبنە بێ ڕۆح و خەسڵەتی بەردو دارو درەخت و سروشت وەردەگرن، جار جاریَکیش وێنە مردووەکان ڕۆحدار دەبن و مامەڵەیەکی ڕۆحداریان لەگەڵدا دەکا، نەک ئەمەش بگرە ژمارەیەکی زۆر لەو وێنانەشی دێنە پێشمان، وێنەی ئاسایی ژیانی ڕۆژانەن، بەڵام لە ناو دێری شیعرەکاندا تووشی سەرسوڕمانمان و، ناجێگیری و بوون و نەفرەتمان دەکەن، ئەو تێکەڵکردنی وێنانە، دەبنە تابلۆیەک و شێوەی سەیرو سەمەرە دروست دەکەن، ئەو وێنانە لە تەنیا سنوورێکدا ناوەستن بەڵکو دەڕۆن مەودای جووڵەی خۆیان بەرفراوان دەکەن، شێوەکان دەگۆڕێن، وەک ئاوێنە و ڕووبارو بیر هەریەکەیان بە شێوەیەک ڕوخسارەکان وێنا دەکەن، هەندێ جار سیماکان لەبەر گۆڕان و شێواندنیان خۆیان ناناسنەوە، هەندێ کاتیش ئەوەندە شێوەیەکی دیکە دەنوێنن، خودی شاعیریش خۆی نایانناسێتەوە. تەنیا لە شێوەکاندا تێکەڵبوون بە ئەنجام ناگات بەڵکو تێکەڵبوونەکە جەستەو تەن و دیمەن و هەست و سۆزو هەناسەش دەگرێتەوە، ڕۆح دەبێتە شەوەزەنگ و شەو دەبێتە مرۆڤێکی سەرهەڵگرتوو، هەناسە دەبێتە گڕ و ماچ بە ژەهر، سەر دەبێتە سەوداو تیشکیش دەبێ بە چەقۆ، ئەوەندە شتەکان ئاڵوگۆڕی وێنەیان بەسەردا دێت، لە کۆتاییدا شیعرەکانیش تووشی گومان دەبن، شاعیریش دیمەنەکانی خۆی ناناسێتەوە، ئەوەندە سەرەتاکان دەگۆڕێن، کۆتایش نازانێ لە کوێیە.

خەیاڵ و مانا لای شاعیر لە سنووری وشە و وێنەدا ناسووڕێتەوە، بەڵکو مەودایەکی دی هەڵدەبژێرێ، نامۆیی وشە نابێتە کارەسات، بەڵکو نامۆیی دەبێتە تێکەڵبوون، کارەساتی زمان دروست دەکەن، ئەو هەموو ناڕەزاییەی ناو زمان دەبێتە یاخیبوون، هەر بۆیە دەبینین یاخیبوون لە ناو شیعرەکاندا زێدەڕۆیی یاخیبوونن، زمان لە سەر یاخی دەبێ و وشە لە ڕستەو ڕستە لە بڕگەو بڕگەش لە قەسیدەکان، خەون بە یەکتریەوە دەبینین، وشەیەک باوەش بە وشەیەکی تر دەکاتەوە، زمان ئەوەندە دەکەونە ناکۆکی لەگەڵ یەکتریەوە، ڕێگا لە یەکتری دەگرن، چۆن بڕۆن و ڕوو لە چ دەرگایەک بکەن، ئەوەندە قەرەباڵغی بەرفراوان دەبێتەوە، خۆشیان نازانن لە چ سەرچاوەیکەوە هەڵهاتوون و بەرەو کوێ دەڕۆن.

خەون وا خۆی گێڕایەوە

سەیر نییە، ئەگەر بڵێم تامەزرۆیی وا لە وشە دەکات جێگای هەموو شتەکان بگرێتەوە، سەیر نییە ئەگەر بڵێم تروسکاییەکان دەبنە کڵپەو لە ناخێکی پەنگ خواردوودا دەتەقنەوە، ئەوەی شیعر

دەگێڕێتەوە هەر ئەوە نییە. کە شیعر لە باوەش دەگرێت، ئەوەی شیعر دەکاتە مانفێست و سرووش و بلیمەتی و پێغەمبەری، ئەوانەن کە ئەرستۆ ئاسا فەلسەفەی شیعر دەگێڕنەوە، بلیمەتی شیعر ئەو کەسانە گەورە دەکات کە شیعر لە ئامێز دەگرن لەگەڵیدا گەورە دەبن، خەون و کاریگەری شیعری تامەزرۆیەکن مرۆڤ پاراو دەکەن و لە خەو رایاندەچڵەکێنی کە تێیدا مت بوون و نازانن لە دەوروبەردا چ باسە، شیعر تەنیا لە پەیوەندیدا ناژی، شیعر بۆ خۆی سەفەر دەکات و بۆ خۆشی ماڵ بە ماڵ وەکو گەدایەکی دێرین هێوردەبێتەوەو لە پاڵ سێبەرەکاندا وچانی خۆی دەداو لە نزیک کانیاوە شیرینەکانی گوێی دڵدارەکانیدا چرپەیەک و سیحرێک بەجێدێڵێ، وەکو ئەو کارمامزەیە لە پێدەشتێکدا بە دوای چرپەی پێیەکدا دەگەڕێ تا هەڵبێ، شیعر ووریابونەوەیە پێش ئەوەی خاوبوونەوە بێت، خۆشنوودی زەمینی جوانییە، شیعر هەرچیەک بێت ئەوا لە لای ئەم شاعیرە دەبێتە سروشت، دەبێتە خەون و خولیا.

گەر بەم پێشەکیە ویستبێتم مانای شیعرتان پێ بڵێم ئەوا بە هەڵەدا چووم، هیچ کتێبێک، وتارێک، پەرەگرافێ. رستەیەک، وشەیەک ناتوانێ ئەوەتان پێ بڵێ کە من ویستومە بیڵێم، ئەو نهێنییەتان پێ بڵێم کە هەموومان پێی مەست دەبین و هەرچی پێش ئێمەش بوون، پێی مەست بوون، ئەگەر بمەوێ لە خەونێک لە خەونەکانی شیعر بگەم، بێگومان هەڵەم و لەوە نەگەیشتووم کە ئەمەوێ بیڵێم، بەم پێشەکیە دەمەوێ بەدوای گوریسێکدا بگەڕێم، تا بەرەو نهێنی ئەو رۆحە ئاوێزانم کات، ئەمەوێ سەری دەزوویەک بم و لە ناو پەردەکانی شیعردا دروومانێک ئەنجام بدەم.

(خەون وا خۆی گێڕایەوە) پێش ئەوەی بزانم چییە، بەدەر لە هەر مێژوویەک کە شاعیر خۆی لە مانیفێستەکەیدا باسی خۆی دەکات،، ئەمەوێ بە ووردی لەو دنیایە بکۆڵمەوە کە رۆح سووکێکی وەکو ئەمی کرد بەو هونەرمەندەی لە دەرەوەی یاسا باوەکانی شیعری کوردیدا بە ئارامی و بە دەر لە پەیوەندیە چروپرەکاندا حیکایەتی بەشیعروشاعیربوونی خۆی بگێڕێتەوە. گێڕانەوەی شیعر گێڕانەوەی باسێکە دەکرێ لەبەردەمیدا ئیستێک بکەین، گێڕانەوەی شیعر نە مێژووە نە سیاسەت و نە جوگرافیا، گێڕانەوەیەک زاراوەکان لە باوەش دەگرێ و بە ناو دەریای ماناداا دەڕوا.

سەباح رەنجدەر لە هەناسە درێژەکانی شیعری هاوچەرخی کوردییە، بەڵام هەناسەیەکە لە گەرووی زەمەنێک پێش زەمەنی خۆیدا هاتوچۆ دەکات. ئەگەر تەماشای مانیفێستی شیعری، لە خەون واخۆی دەگێڕایەوە بکەین، پێموایە دەسپێکردنێکی نوێیە، دەسپێکردنێکە بە شیعر دەست پێ ناکات، بە راگەیاندنی شیعر دەست پێ دەکات، شیعر ناکاتە ئاڵا، سیمبولەکان شی دەکاتەوە. سەرەتای کتێبی شیعری خەون، گێڕانەوەی ژیانە، کاتێ کە شاعیر بڕیاردەدات لەبارەی شتەکانەوە بنووسی نەک لەسەر خودی شتەکان، بڕیاردانێکە بۆ دابڕان، دابڕان لە هەموو ئەو شتانەی توخنی پیرۆزی و ریتوێڵ دەکەون، خەون کەس نایگێڕێتەوە، ئەوەندە پیرۆزە دەبێ کەسێکی دی لە دەرەوەی

سوجدەی پەرستن، تەفسیری حەقیقەتەکانی بۆ بکات، یەکەم رستە لە مانیفێستی خەونەکانی شاعیر بریتییە لە دوورکەوتنەوە لە شکاندنی حورمەتی شتە ناسکەکان، دوورکەوتنەوە لە کفری بێ دەستنوێژی هەست و خەون و پێکەنین.

لە مانیفێستدا زۆر شت هەن، شاعیر لەوێدا شایەد نییە خۆی ئەو شتەیە کە هەیە، خۆی ئامادەبوونە، مافوورێکی پیرۆز نییە لە پەرستگای شتە پیرۆزەکاندا، بەڵکو حورمەت و سوجدەو پاڕانەوەیە، دووبارە بوونەوەی شتە دانسقەکانە، رەنگدانەوەی ئەو سێبەرانەیە کە بەر زەردە تیشکی دەمەو ئێواران دەکەون، لە مانیفێستی شیعری کە سەری دیوانەکەیەتی، چوون خوودی ئەم کتێبە لە چواربەش و مانیفیستێک پێکدێ، لە دواین بەرهەمی درێژی (سەباح رەنجدەر)ە، دەبێ سەرەتا ئەوە بڵێم کە شیعریەتی ئەم مانیڤێستە لە شیعریەتی بەشەکانی تر کەمتر نییە، لێرەدا ئەگەر دانپێنانێک هەبێت بەراستی بوون و سەرەتایی شیعری خۆی، ئەوەش هەیە کە چەند نهێنییەکی تێدایە دەکرێ ئاماژە بێت بە مێژووی نهێنی شاعیر، شاعیر بە ناهۆشمەندی لە ناو ئەم پەخشانەدا دەری دەخات، یان دەتوانین بڵێین لە دوو توێی ئەم پەخشانە شیعرییەدا ،کە شیعریەتی تێدایە، یان بە زاری کۆهین شێوازی شیعری کە بابەتەکەی شیعرە. زۆربەی زۆری وشەکانی ئەم بەشە بە دوو شێوە زمان نووسراون، یەکەم: زمانێکی گێڕانەوە، دووەم: زمانی دانپێنان و باسکردن. چیرۆک نییە، بەڵام باس لە بەسەرهاتی بەشیعربوونی ژیان دەکات، بە گێڕانەوە دەست پێ دەکات و بە شیعر کۆتایی دێت، سەرەتای زمانی گێڕانەوەیە، بەڵام هێدی هێدی بەرەو ناو شیعر کێشمان دەکات.

بەشیعربوونی ئەم دەقە بەشیعربوونێکی ناوکۆییە، بۆیە خوێندنەوەی ناوکۆیی دەوێ. ریفاتیر پێی وایە کە شیعر شتەکان بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ دەردەبڕێ، بۆیە لەم دەقەی سەرەتادا بە پێچەوانەوە پەخشان راستەوخۆ شتەکان بە زمانی شیعر دەردەبڕێ. جان کۆهین پێی وایە کە شێوازی هەڵگری بەهایەکی ئیستاتیکیە، ئەم بەهایەش ئێمە لەم پێشەکییەدا دەیبینین.

ئەوەی لێرەدا جێگای سەرنجە ئەوەیە کە ژمارەیەکی زۆر لە بڕگەکانی ئەم پێشەکییە زمانی گێڕانەوەن، بۆیە ئێمە تەنیا روو دەکەینە بەشە شیعرییەکانی. پاش ئەوەی لە خۆ دەدوێ، باس لە بنچینەی خۆشەویستی دەکات، ئەوەش بە پێی بۆچوونی ئەو خۆشەویستی شیعرە:

(مرۆڤ ئێستای لە نەماندایە. رابردوو و دواهاتووی هەیە. شیعرێک لەسەر بنەما و جیهانبینی روون بنیاد نەنرابێت نە بە کەڵکی ئەمڕۆ دێت، نە هیچ سەردەمێکی تریش وەک دەقی پتەو و پەتی ئەدەبی قبووڵی دەکات.)

پێم وایە ئەمە سەرەتای دانپێنانی شاعیرە بە ژیان، سەرەتای دۆزینەوەی ئەو کلیلانەیە کە شاعیر ونی کردوون، هەوڵکە بەرەو دووبارە گێڕانەوەی ئەو بەسەرهاتانەی کە خودی شاعیر

زەمەنێکی زۆر بەدوایاندا وێڵە پرسیاری سەرەتاو هەمیشەیی ژیانن، ئەو هەرگیز حەزی نەکردووە لە کەس بچێ، بەڵام حەزی کردووە بەدوای جوانییەکانی کەسانی تردا بگەڕێ، هەرگیز بەم شێوەیە بیر ناکاتەوە تەنیا ئەو کاتانە نەبێت کە لە داهێنان دادەبڕێ و لە گەشەکردندا پەکی دەکەوێت.

لێرەدا حەز دەکەم بە کۆمەڵێ سەرەتا، دەست پێ بکەم، کە بریتین لە شیکردنەوەو دانپێنان و وتنی راستییەکان. مەسەلەیەکی زۆر گرینگ لەم پێشەکییەدا هەیە کە دەمەوێ قسەی لەسەر بکەم مەسەلەی دانپێنان و نەفیکردنە، ئەم پێشەکییە نەفی ئەوە دەکات کە ئەو شتە لەو بارەیەوە دەکات، بەڵام لە هەمان کاتدا دان بەوەدا دەنێ کە ئەو سەرقاڵی ئەو کارەیە، لێرەدا چەند نموونەیەک دەخەینە بەرچاو، ئەو نموونانە تەعبیر لەم دانپێنان و نەفیکردنە دەکەن.

(من ژیان دەنووسم لە بارەی ژیانەوە نانووسم

من خەون دەنووسم لە بارەی خەونەوە نانووسم

من چارەنووس دەنووسم لە بارەی چارەنووسەوە نانووسم

من جوانی دەنووسم لە بارەی جوانییەوە نانووسم

من دامەزراندن دەنووسم لە بارەی دامەزراندنەوە نانووسم

من فانتازیا دەنووسم لە بارەی فەنتازیاوە نانووسم

من هەست دەنووسم لە بارەی هەستەوە نانووسم

من زمان دەنووسم لە بارەی زمانەوە نانووسم)

دووبارەبوونەوەیەکن بۆ تەئکیدکردن، لەسەر ئەرکەکانی خودی شاعیر نا، بەڵکو ئەرکی شیعر خۆی، شیعر وەکو مرۆڤ، لەدایکبوون و مەرگی هەیە، شیعر لە خودی شاعیر کە جیا دەبێتەوە، سەمفۆنیایەکی سەربەستەو ژەنیارەکانی خۆی ناناسێت، شیعر لە دەرەوەی شاعیر وێسگەی پشوودانی رۆحە. ئەگەر شیعر لە هەموو جێگایە بۆ ئەوە نووسرابێت کە شتێک بگێڕێتەوە، ئەوا لێرەدا باس لە شتەکان دەکات و هیچیان لە بارەوە ناڵێ، خودی شیعر دەبێتە شتەکان و شتەکانیش دەبنە خودی شیعر. ئەمەش هاوکێشە پۆست مۆدێرنیزەکانی شیعرە.

ژیان، خەون، چارەنووس، جوانی، دامەزراندن، فانتازیا، هەست، زمان هەر هەموویان پێکەوە سەرچاوەی دەسپێکردنی پەیوەندین لەگەڵ مێژووی نووسینەوە دەربارەی ئەو شتەی کە نانووسرێ، هەموو شتەکان بە باسکردنی خۆیان دەست پێ دەکەن، ناکۆکییە شیعرییەکە لەوێدایە، ئەوە دەکەم و ئەمە ناکەم، کردەی کردن و نەکردن سەرەتاو کۆتایی دەسپێکردنی ئەو خەونەیە کە ئەم نایگێڕێتەوە بەڵکو خۆی خۆی دەگێڕێتەوە.

ئەگەر تەماشایەکی وردی ئەو رستانەی سەرەوە بکەین جیاکارییەک لە ناوان دەربڕینەکان دەبینین، بەڵام لە هەمان کاتدا پەیوەندییەک هەیە، سەرەتا زۆربەی رووداوەکان باس لە کردنی

کارێک دەکەن کە لە هەمان کاتدا شێوەی کردنەکە نەفیکردنی کردەی یەکەمە، بەڵکو دەیەوێ لە خودی شتەکانەوە دەست پێ بکات، لە هەموو ئەو کرداری نووسینانەدا شاعیر دەربارەی خودی مرۆڤ و شتە رۆحدارەکان نانووسێ، بەڵکو دەربارەی ئەو شتانە دەنووسێ،کە پەیوەندیان بە مرۆڤەوە هەیە، ئەوەی بەلای ئەوەوە گرنگە، خودی مرۆڤە، بەلام ئەوەی مرۆڤ بەرەو جوانی دەبات، ئەو کۆمەڵە پێویستیانەن کە پێویستن بۆ بەردەوامی مرۆڤ و جوانییەکانی مرۆڤ، (ژیان، خەون، چارەنووس، جوانی، دامەزراندن، فانتازیا، هەست، زمان)، لە نووسینی دەربارەی ئەو شتانە دوو هێڵی هاوبەش هەن، یەکەم شاعیر لە دوو هێڵەوە دەنووسێ، هێڵی شتە هەستیەکان و هێڵی بنیادنان، ئەو فانتازیاو دامەزراندن بەکاردێنێ تا بتوانێ ژیان و هەست و چارەنووس و خەون و جوانییەکانی مرۆڤ جوانتربکات. ئەوەی کە نەفیکردنی دانپێنانە، ئەوەیە لەم نووسینی پەخشانە شیعریەدا یەکەم رەفزکردنە لەبارەی شتێکەوە قسە بکات کە خۆشی قسەی لەسەر دەکات، لە کاتێکدا لە خەون نادوێ ولەبارەی خەونەوە نانووسێ کە چی دەیاننووسێتەوە، ئایا نووسین لەبارەی شتێک و نووسینی شتێک یەکناگەیەنێ، لەرووی لێکدانەوەی رۆحیەوە نووسین دەربارەی شتێک خۆدانانە لەدەرەوە ئەو شتە، کاتێ دەربارەی ژیان دەدوێی خۆت لەدەرەوەی ژیان دادەنێیت و ژیان شتێکی نامۆیە بە تۆو تۆش وەکو نامۆیەک بەچاوەکانت دەیپشکنی، بەلام کاتێ کە تۆ لەژیان دەدوێی و دەنووسی مانای وایە تۆ لە سنووری ناوەوە باس لە شتەکان دەکەیت و خۆشت بەشێکی ئەو رووداو هەست و دیمەنەی. بۆیە شاعیر نەفیکردنێکی جوانی بەکارهێناوە بۆ نەفیکردنی ئەو حەقیقەتانەی دەیانووسێتەوە، نەفیکردنەکەی پشت راستکردنەوەی دژە نەفیکردنەکانەن.

لەو مووچڕکە و تەزوانەی کە هەموو رووبەری ئەم پێشەکییە دادەگیرسێنێ، راگەیاندنەکانێتی لەمەڕ شیعرو داهێنان، ئەمەش خەسڵەتی مانیفێستە کە دەبێ، بڕیاردان و دانپێنانی تێدا بێت، کاتێ شاعیر دەڵێ رۆشنبیری کوردی رۆشنبیرییەکی شیعرییە، ئەمە ووتنی حەقیقەتێکە بنیادی مانیفێستەکە تەواو دەکات. چییەتی نووسین و دەسەلاتی وشە و گفتوگۆکردن لەگەڵ ژیان، خەسڵەتێکە نووسەری ئاگردز ئەنجامی دەدا، ئەفسانەیەکی گریکیەو خواوەندێکی پڕ نادیارییە، لە هەموو ئان و ساتەکاندا دەردەکەوێ.

مانیفێستی خەونەکان، تووڵە رێگایەکە بۆ گەیشتن بەو خەزنەیەی سەرشارە لە نهێنی و جوانی سەرزەمین و شازادەی ناو ئەفسانەکان، ئەم مانیفێستە دەرگای کردنەی ئەو گرێکوێرانەن سەردەم پاش سەردەم پێمانگەیشتوون و دەیانەوێ لێرەوە بچنە ناو ژیانەوە، دەیانەوێ لێرەوە لە ماناکانی لەدایکبوون بگەن، ئەم سەرەتایە سەرەتایی ئەو دەرگایانەن کە هەرگیز بە کراوەیی نەماونەتەوە، ئەم دەرگایە هەڵماڵینی هەموو ئەو روخسارە شاردراوانەیە، هەڵماڵینی نهێنی و درۆو ناپاکی و ئاشکراکردنی جوانییەکانی ناو دنیای شیعرە.

(سرووش)

هونەری شیعری لە سرووشدا، لە سنووری شیعریتی دەردەچێت، دەکەوێتە ناو پێکهێنانی وێنەی شیعری پچڕ پچڕ، لێرە وێنەیەک لەوێش وێنەیەک، هەر هەموویان تێکەڵ بە یەکتری دەبن لە هارمۆنیایەکی تایبەتدا دەچنە پاڵ یەک و وەکو چەندین کۆلاژی هەڵپچڕاو لێرەو لەوێ، وێنەیەک پێکدێن، ئەو وێنەیەش لەگەڵ کۆمەڵێ وێنەی دیکە یەکتری دەگرن و دەبنە پرسیارێک و ریتمێک لە ناو فەزای شیعرەکەدا بەجێدێڵن، سرووش وەکو بنیادو پێکهاتە لە هەموو بەشەکانیدا شێوازی مونتاجی شیعری تێدا دەردەکەوێ، واتە دیمەنە شیعریەکان لە جێگای جیاواز جیاوازدا دەردەکەون، لە ناوان ئەو وێنەو دیمەنە شیعریانەدا بۆشایی هەن، بۆشاییەکان وەکو زنجیرەیەک بەردەوام دەڕۆن، دەڕۆن، تا دەگەنە ئەوەی پەیوەندیەکە لە ناوان تێکست و دیمەنەکان بۆ پەیوەندی ناوان تێکست و وەرگر دەگۆڕێ، واتە خوێنەر، یان گوێگر دەبێ ئەو بۆشاییانەی ناوان دیمەنەکان پڕکاتەوەو مانایەکی گشتگیری چنگکەوێ.

(ئاسمانی سەرگەردانی بە ئاسوودەیی پێوا

تۆی تێکەڵ بە نازو مەنزڵ و نیازم

بۆچی بوو ئەی ئاسمان

رێبواری ماندوو بە هەموو رێگاکانی تێپەڕی

خوای دڵکەش و ئارام بە جوانیی

لە دەموچاوی روون و بە بەزەیی کتێب هاتە دەرێ

ددانەکانی گوشی

ئاگری داهێنا

گەڵاکانی درەختی ناوبانگ شادو پەسەندن

دەبن بە کاغەزی بەرەکەت و بێتەگەرەیی)

ئەگەر لێرەوە بمانەوێ، جوان لە ناوەرۆکەکانی زمانی شیعری ئەم شیعرە بکۆڵینەوە، دەبینین زمانێکی شیعرییەو لە قاڵبی پەخشاندا وێنەکانمان پێشکەش دەکات، یان بە پێی بۆچوونی (جان کۆهین) بە پەخشان رووبەڕووی شیعر دەبینەوە، ماتەریالەکان هەموو کۆمەڵێ ماتەریالی زمانەوانینی، بەڵام لە پشتیانەوە، توانایەکی ئیستاتیکی زاڵە. ئەگەر وەکو کۆلاژ و مونتاژیش تەماشای بکەین دەکرێ بڵێین، کۆمەڵێ وێنەن، بە ئەنقەست خوێنەر دەخەنە بەردەم کۆمەڵێ بۆشاییەوە، بڕوانە ئەم وێنانە:

(بازێک ئاسمانی پێوا

رێبواری ماندوو تێئەپەڕێ بە هەموو ڕێگاکاندا

خوا بە شێوەیەکی جوان لە دەموچاوی کتێبەوە دێتەدەرێ

ددانی خۆی دەگوشێ

ئاگردادەهێنێ

گەڵاکان ئەبن بە کاغەزی بەرەکەت)

ئەگەر ئەم دیمەنانە وەک مانا تەماشایان بکەین هەریەکەیان بە سەربەخۆ مانایەکن بۆ کۆمەڵی کردار، ئەرک، جووڵە، ئەنجامدان، لە ئاسمانەوە دەست پێ دەکات، دێتە سەر زەوی و لەوێشەوە دەچێتە ناو کتێب و لە کتێبیشەوە دێتە دەرێ و پاشان هەڵدەستێ بە ئەنجامدانی کۆمەڵێ چالاکی خۆبەخۆیی لە دانی خۆیەوە دەست پێ دەکات تا دەگاتە خوڵقاندنی ئاگر، پاشان وێنەی گەڵا دەبینین کە دەبێ بە کاغەزو ددان دەبینین دەگوشرێت. لە هەموو وێنەکان بزواندن و لە دایکبوون بەرچاو دەکەوێ، جووڵەی باز، ڕۆیشتنی ڕێبوارو هاتنەدەرەوەی خوا لە کتێبەوە، پاشان داهێنان دەبینین ئاگرو گەڵا.

شاعیر (ئیستاتیکیای بۆشایی لە ناوان ئەو دیمەنانە بەکاردەهێنێ بۆ خوڵقاندنی جوانکاری جیاوازی، هەروەها جوانکاری تێکەڵکردن بەکاردەهێنێ بە مەبەستی کورتکردنەوەی زەمەن.). مونتاژی شیعری یەکێکە لەو بەشە ڕەخنەییەی کە زۆر گرنگی بە لێکدانەوەی پەیوەندیەکانی ناوان ڕستەو وشەو مانا دەدات لە ناو بنیادی شیعریدا، شوبهاندنی شیعر بە وێنەو دیمەنی شانۆیی، یان سینەمایی هونەرێکە لەگەڵ پەیدابوونی سیمیۆلۆژیدا پەرەی سەند. بەهەرحاڵ ئەم شێوە مونتاژە بە ئاشکرا لە ناو ڕستەو وێنە شیعری و کارەکانی (سەباح ڕەنجدەر)دا دەبینرێ.

ئەگەر بەم چاوە تەماشای بنیاتی مونتاژی ئەو وێنەیەی سەرەوە بکەین ئێمە لەبەردەم دوو دیمەنی تایبەتین، دیمەنێکی ڕاوەستاوو دیمەنێکی جووڵاوە، شتەکان لە جووڵەن خواو مرۆڤ و باز دێنە دەرێ و هەڵدەفڕن و ڕێ دەکەن، وەستاوەکانیش کتێب و زەوی و ئاسمانن. ئەگەر ئەمانە لە چاوێکی نمایشیەوە تەماشا بکرێن، ئاماژەن بۆ پێکهێنان و برینەوەی ئەو پەیوەندیانەی کەشیعریەتی سرووش دەیەوێ خۆی ئاوێتە بکات، لەگەڵ مەبەستە گشتیەکاندا.

ئەگەر شیعر شێوەیەک بۆ نمایش کردن و پێشکەشکردنی دیمەنەکان، بەڵام ئەو هەستە بەدی دەکرێت کە سرووش کۆمەڵێ بابەتی پچڕاوی پەیوەستدارن، بۆشاییەکانی ناوان ئەو پارچەو دیمەنانە خوێنەر پڕیان دەکاتەوە، بارت وتەنی وشە لە ناو شیعری سرووشدا تەنیا ئاماژەیە، بەڵام بە هاوپەیمانی لەگەڵ وشەو ڕستەکان لەگەڵ یەکتریدا شیعریەتمان دەست دەکەوێ.

سرووش نایەوێ ببێتە تێکستێک بۆ مانای ڕووت، ئەگەر بەو ئەرکە هەستێ ئەوە ئەرکی شیعریەتی خۆی لە دەست دەدات، جوانکاریەکانی شیعر لە شیعریەتدایە نەک لە مانا، زۆربەی

هەرەسی شیعری بەرگری و ئایدیۆلۆژی لەوەدایە کە خۆئامادەکردنێک لە پشتەوەی ماناکانە، خۆ ئامادەکردنێک پاڵ بە شتەکانەوە دەنێت، ئەم خۆئامادەکردنانە ئەو پەیوەندیانە دەشێوێنن کە وشەکان دەیانەوێ لە ناوان خۆیاندا دایمەزرێنن.

لینزی شیعری

دەبێ ئەوەش بووترێ کە تەماشاکردن بەچاوی لینزی بۆ دیمەن و بەسەرهاتەکان، سەرەتاکەی لە ناو شیعری کوردی بۆ شیعری کلاسیکی دەگەڕێتەوە، واتە شیعری کوردی تەنیا چاوێک نەبووە، کە لینزی بەکارهێنابێت بۆ وردبوونەوە لە دیمەن و شتەکان، بەڵکو شیعری جیهانی و بەتایبەت شیعری فەرەنسی لەم بوارەدا گەلێ نموونەی زیندووی تێدایە، هەر لە (ڤرلین)ەوە تا (بۆدلێر) دەیان گەورەکردنەوەی دیمەنە وردەکان بەدی دەکرێن، لە گوڵەکانی دۆزەخ ئەم نموونانە بەزەقی و جوانی دەردەکەون، بەو ئاستەی کە زۆربەی دیمەنەکان لەبەردەمماندا بە سانایی دەبینرێت و پێویستمان بەوە نابێت لەدەست نابینایی و چاوکزی بناڵێنین، نەخێر، هەروەها لەلای (رامبۆ)ش ئەم حەقیقەتانە گەورەتر دەبنەوە، لە شیعری کلاسیکی کوردی نموونەی ئەم شێوە لینزانە زۆرن، کە بە پێی چاوی تایبەت نارۆانرێتە دیمەنەکان بەڵکو بە پێی بیرکردنەوە تایبەت لە هەموو ئەو وردەکاریانەی کە پەیوەستن بە هێزو توانای تێروانینی دیمەنەکان. کاتێ وردەکاریەکانی شیعری کلاسیکی دەخەینە ژێر وردبینەرو بە شێوەیەکی قووڵ تێی دەڕوانین، دەتوانین ئەو ساتانەی تێدا ببینین کە ساتی وردی بیرکردنەوەو تێڕوانین و ڕامان و ژیانن، لە ناویاندا وردەکاریەکانی هەست و تێرامان دەبینین. ئەم دەردی وردبینینە بە درێژایی سەقاڵبوونی شیعر بە هەستەکانی بیری ئەشق و ئایین و مەرگ بەردەوام بووە، چاوەکانی ئەوان، بەراستی لینزی وردکەرەوەو پشکنین بووە، بڕوانە ئەم لینزەی نالی مەزن، چۆن مەزنی بە شیعر دەبەخشێ:

(ڕۆژ سەری کوڵمتە رووناکی نووری بەصەرم

شەو خەمی زوڵفتە تاریکی گوڵێ ئەمەلم

یان دەڵێ:

لە دوگمەی سینە دوێنێ نوێژی شێوان

بەیانی دا سفیدەی باخی سێوان

لە خەوفی تەلعەتی ڕۆژ هەروەکو شێت

بە رووزەردی هەڵات و کەوتە کێوان)

ئەمەی سەرەوە نموونەیەک بوو لە وردوکاری و لینزەکانی شیعری کلاسیکی، ئەو نموونەیە هەر خۆی شایەدی لەسەر توانای چاو و بینینی وردی شاعیرانەی ئەو سەردەمە دەدەن.

وەسفکردن بەشێکە لە باڵای شیعر، وەسفکردن ئاوڕدانەوەیە لە هەموو ئەو هەستانەی کە شیعر دەیەوێ ماناکان لە دیوی خۆیەوە ببینێ، کاتێ کە بیری شیعری لە بازنەی خۆیدا دەسووڕێتەوە، تایبەتمەندیەکە دەکرێ تەنیا بە زمانی شیعر دایەلۆگی لەگەڵدا بکرێ، زۆربەی زۆری گرفتەکانی زمان لەوەدایە کە تۆ چۆن دەڕوانیتە واژەیەک و کەسێک تر چۆن دەڕوانێ، ئەم مەسەلەیەش لە سیمیۆلۆژیادا پێی دەوترێ پەیوەندی ناوان دال و مەدلوول، ئەگەر رۆژ دال بێت بۆ رووناکی، گەرمی، رۆژ و ساڵ و مانگ، ئەوا مەدلوولەکانیشی بە پێی کەسێک بۆ کەسێک تر دەگۆڕێ، رەنگە لە مانای واقیعی خۆی لاداو ببێتە شتێکی ئێجگار جیاواز، دەکرێ رۆژ ببێ بە ئازادی بە کۆچ، بە هیوا، و.. تاد، لێرەدا مەدلوولەکان بە پێی پەیوەندیەکانیان دەگۆڕێن، ئەم ئەرکە لە ناو بنیادی شیعریدا گەلێک بە زەقی دەبینرێ، بەڵام ئەوەی کە گرنگە پەیوەندی نییە لە ناوان دال و مەدلوول و وردبوونەوە نییە لە ناکۆکی و دژەکان و لێکدانەوەی دوولایەنەی بنیادگەریانە نییە، بەڵکو روانینە بە چاوێکی لینـزی بۆ وشەو رستەو برگەکان، لێرەدا ماناکە ئەوە نییە کە ئێمە بێین یەک بە یەکی وشەکان بە چاوی لینـزی شیعری گەورە بکەینەوەو لێی بڕوانین، بەڵکو مەبەستەکە چۆنییەتی گەڕانە بە چاوی لینـزی بە دوای وشە و مانا شاراوەکان.

چاوی لینـزی لە (خەون وا خۆی گێڕایەوە) چاوێکە بەردەوام دەگەڕێ و لەم دیمەنەوە بۆ ئەو دیمەن بازمان پێ دەداو جار جارێ لە ئاستی دیمەنەکان ئەوەستێ و بە زوم ئین بەرەو ناخ پەلکێشمان دەکات، ئەم سەخڵەتە لە زۆربەی زۆری بەشەکانی ناو ئەم کتێبەدا دەبینرێ، سیمایەکە لە سیمایەکانی نامەئلوفیەتی شیعری، واتە شیعر جەستەیەکە بەسەر یەک رێگادا دەڕوا. پاشان وەک گیانلەبەرێ دەبێ بە چەندین جەستە، هەر جەستەیەکیش رێگایەک دەگرێتە بەر، چاوێک دەبینین لە شەوەزەنگی تەنیاییدا بە دوای شتە ونەکاندا دەگەڕێ، لە پڕ دەبێتە دەیان چاوو لە هەموو کون کەلەبەرێکدا بەدوای پرسیاردا دەگەڕێ، شیعر ئەگەر لێرەدا پرسیار بێت لەسەر تەنیایی ئەوا لێرەدا پرسیارە دەربارەی گەڕان بە دوای تەنیاییدا.

(بازیش هێزو هۆش دەگەیەنێتە گەڵا

دەبێتە هونەرمەند وێنەی ئەو لکانە دەکێشێ دەکرێنە زەمبیلەو سەبەتە

دەشتایی رووت و ئاسمانی نائومێد دەبن بە نێچیری لاواز

رووباری کەنار پڕ مرواری و ماسیگرە

باوەشی دەکاتەوە جگەرگۆشەکانی دەژمێرێت

سێبەری بەسەر بەردو درەختە ئارەزوو بەرزەکان درێژ دەبووەوە)

لەم کۆپلەیەدا میکانیزمی شیعری لە پونتێکدایە کە چاوێک هەیەو بەرانبەری دیمەنەکان روو دەدەن، ئەم رووداوانە لە ناو عەقڵی لینـزیدا جار جار گەورە دەبن و جار جار دووردەکەونەوە، بە

جۆرێک خۆمان لەبەردەم دیمەنێک لە دروستبوون و ژیان و دووبارەبوونەوە دەبینین. پێش ئەم کۆپلەیەو دوای ئەم کۆپلەیەش پەیوەندیەکان بۆ شێوەیەک لە گۆڕانی ئەرک دەگۆڕێن، بەلام لێنزەکان هەموو شتەکان بە گەورەیی دەبینن، ئەم لێنزە تەنیا دیمەنەکان گەورە ناکاتەوە، بەلکوهەلدەستێ بە تێکەلکردنی ئەو دیمەنانەی لە چوارچێوەی بازنەیەکی گەورەکردنەوەکەدا.

(باز دەبینرێ کە شتێکی مەعنەوی بە گەلا دەبەخشێ، لەولاشەوە هونەرمەندێ خەریکی کارێکی هونەریە، لە لایەکی دیکەوە شتێک روو دەدات گۆڕانی سروشتیە و تێکەل بە فەنتازیا دەبێ، لەولاشەوە دیسان بە مرۆڤبوونی رووبار دەبینین دەبێتە باوەشێکی پڕ سۆزو ئەمەک...تاد) هەموو ئەمانە لە چاوی ئەو لێنزەوە دەبینرێ کە هەندێ جار وێنەکان گەورە دەکاتەوە، هەندێ جار وێنە دەگرێ ، لە هەندێ جێگای دیکەش دەبێتە مایکرۆسکۆبێک و ناخ و رۆح و خەیال دەخوێنێتەوە. چاوی لێنزئاسای (سرووش)، بەشە بە بەشی بە ناو چوار مەودای گرنگدا قوولدەبێتەوە، یەکەم: مەودای ناخ، دووەم: خەیال، و سێیەم: سروشت، چوارەم: ئەودیوی وێنەکان)، مەودایی ئاسایی سێ مەودایی مرۆڤیش دەخوێنێتەوە:

(خەونم لە تۆدا کەسە دوورەکانی بینی

قسەم لە تۆدا بووە گۆرانی

هەنگاوم لە تۆدا جۆگەلەی دەرەوەی پەرژینی هێنا ناو رەز)

ئەگەر بە لینزی روانین تەماشای ئەم کۆپلە بچووکە بکەین، مەودای ناخ و خەیال لێرەدا بەرجەستەبوون، تێکستەکە، یان زمانی تێکستە لە (من) ەوە دەست پێ دەکات بۆ (تۆ) و دواجار لای (ئەوان) دەنیشێتەوە، ئەمە جوولەی سێ مەودایی شیعرییەتی (خەونە کاتێ خۆی دەگێڕێتەوە)، واتە خەون و قسە و هەنگاو هی (من) ە، لە (تۆ) دا واتە لە لایە کەسی دووەم دەبێ بە کەسی دورو و گۆرانی و جوولە، ئەمەش نیشتنەوە لای (ئەوان). ئەم شێوە سێ ئامرازو سێ مەودایە زمانی زالە لە سەرتاپای شیعری (سەباح رەنجدەر). لێنز لێرەدا بە چاوی کەس شتەکان نابینێ بەلکو خۆیەتی خەون و قسەو هەنگاوی ئەوە لە بەرانبەریدا شتەکانی (ئەو) دەبینێ. هەر بۆیە دەبینین بەرجەستەبوونی ناخ لەو شتانەن کە لە هەستکردن بە کەسی دەرەوەی خودا بەرجەستە دەبێ.

هەروەها جوولەیەک بەدی دەکەین، بەم شێوەیە دەست پێ دەکات لە خەونەوە بۆ قسە پاشان بۆ هەنگاو، واتە خەون ئەو مەودا قوولەی هەستی شاعیرە تەنیا لە حالەتی قسەدا دەردەکەوێ چی بووەو چی روویداوە، پاشان دەبێتە کردار، کە ئەویش ئەنجامدانی کاری هەنگاو هەلهێنانە.

مەودایی سروشت و ئەدیوی وێنەکانیش دیسانەوە، وەک شێوەیەک لە بەمرۆڤبوون هەلدەستن بە ئەنجامدانی ئەرکەکانی سەرشانیان، زمان لای شاعیر زمانی یاخیبوون و دووبارە تێکشکانی بنیادە باوەکانی سروشتە، رووبار لای ئەو رێ ناکات، بەلکو پشتی زەوی دەخورێنێ، ئاسمان

هەروا لەو بەرزییەوە تەوز بە مرۆڤ ناکات، بەڵکو باوەش بە سنگماندا دەکات، هەرچی شتە سروشتیەکان هەن لەودیوی وێنەی ڕووداوەکانەوە فرمانی خۆیان بەجێ دەگەیەنن:

(سامالەو جۆگەلە خامۆشەکانی ناو دارستانی سنەوبەر

پەنجەیان خستوەتە ناو پەنجەی تریفەی شەیدا

کۆڕنیشی سەر دارستان چپەیەکی مەردانەی دا بە گوێیان

ئاگری نەجیبزادە لە چارەنووس هەڵنەهات

هەور بیر دەکاتەوەو سەرەڕۆ دەڕوا

یان بەدوای دەنگی کێڵگەیەکەوە دەچێ)

تەنیا ئەوەی لێرەدا مەبەستە مامەڵەکردنە لەگەڵ مەودا سروشتیەکان بە شێوەی ئەرکبەخشین بە سروشت کە ئەمەش هەر هەموو لە چاوی لێنزی شیعرییەوە بە گوێگر دەگات، وەرگر لەبەردەم وێنەیەکە نەک تەنیا دەیخوێنێتەوە، بەڵکو دەشیبینێ و چاوی ناوە بە دووربینەوەو لە ڕێگای نزیککردنەوەی وێنەکانی ناخەوە هەموو ئەو سامال و جۆگەلانە دەبینێ کە پەنجەیان خستووەتە ناو پەنجەی تریفەی شەیدا، یان چرپەکان بە چاو دەبینن کە چۆن لە پەناگوێی ئەواندا چرپەی خۆی بە گوێیان دەدا.

چاوی لینـزی ئەم شیعرە تەنیا لەمەوداوا وێنەگرتن و گەورەو بچووککردنەوەدا ناوەستێ، بەڵکو وێنەکانمان جارێک بۆ گەورە دەکاتەوە و جارێکیش بچووک، لەمەش بترازێ زاکیرەی ئەو لێنـزە لە ناخی خۆیدا هەندێ یادگاری تۆمار دەکات، ئەو یادگاریانە دەبنە سەرەتای دەسپێکردنی مێژووی هەڵکۆڵینی شیعرەکە، کە ئەمەش تەنیا بەوە دەردەکەوێ کە بتوانرێ بە ناو چینەکانی ئەو زاکیرەیەدا شۆڕببینەوە، کتێبێک هەیە کە ئێمە دێنێ، لەودا خەونەکانی کەسە دوورەکان دەبینێ، خەون تەنیا بە چاوی وردو زاکیرە نەبێت کەسە دوورەکان نابینێ:

(کتێبی چی ئێمەی هێنا

خەونم لە تۆدا کەسە دوورەکانی بینی

قسەک لە تۆدا بووە گۆرانی

هەنگاوم لە تۆدا جۆگەلەی دەرەوەی پەرژینی هێنا ناو ڕەز

ئالام لە تۆدا ئارمی ڕۆژی چاپکرد)

هۆڵەندا